

University of Groningen

De sociale impact van de gaswinning in Groningen

Stroebe, Katherine; Postmes, Tom; Kanis, Babet; Richardson, Justin; Bovenhoff, Marielle; Schoutens, Lieke; Broer, Jan

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., Richardson, J., Bovenhoff, M., Schoutens, L., & Broer, J. (2019). *De sociale impact van de gaswinning in Groningen: Stand van zaken, metingen juni & september 2019*. Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De sociale impact van gaswinning in Groningen

Stand van zaken, metingen juni & september
2019

Colofon

16 december 2019

Onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met Sociaal Planbureau Groningen en GGD Groningen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen.

Auteurs

Dr. Katherine Stroebe, Rijksuniversiteit Groningen
Prof. dr. Tom Postmes, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Marjolein Boendermaker, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Babet Kanis, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Justin Richardson, Rijksuniversiteit Groningen
Drs. Marielle Bovenhoff, Hanzehogeschool Groningen
Drs. Lieke Schoutens, Rijksuniversiteit Groningen
Dr. Jan Broer, GGD Groningen

Begeleidingscommissie

Dr. Melanie Bakema, Veiligheidsregio Groningen
Dhr. Peter Hellinga, Nationaal Coördinator Groningen
Mw. Harma Marks, Nationaal Coördinator Groningen
Dr. Jan Broer, GGD Groningen
Drs. Iris Dijkstra, Gemeente Groningen
Drs. Derwin Schorren, Groninger Bodem Beweging
Dr. Jan Boer, Groninger Gasberaad
Drs. George Medendorp, Openbare Orde en Veiligheid, Gemeente Het Hogeland
Prof. dr. Rob Meijer, Rijksuniversiteit Groningen
Ir. Maartje Kiep, Groninger Dorpen
Mw. Carin Roggen, Provincie Groningen
Prof. dr. Marieke Wichers, UMCG

© 2019; Rijksuniversiteit Groningen. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Rijksuniversiteit Groningen.

Voorwoord

Gronings Perspectief onderzoekt sinds 2016 de gezondheid, veiligheidsbeleving en het toekomstperspectief van bewoners in alle Groninger gemeenten. Het onderzoek wordt uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen, in samenwerking met het Sociaal Planbureau Groningen en de GGD Groningen. Opdrachtgever van het onderzoek is de Nationaal Coördinator Groningen (NCG).

De eerste fase van Gronings Perspectief (GP-I) is in december 2017 afgerond. Het eindrapport is in januari 2018 verschenen. De NCG heeft vervolgens besloten het onderzoek met drie jaar te verlengen tot eind 2020. Dit rapport vormt het vijfde rapport van deze verlenging. Het geeft inzicht in de ontwikkeling van kernvariabelen zoals gezondheid, perceptie van veiligheid en vertrouwen in instanties, sinds 2016. Gelijktijdig met dit rapport verschijnt een rapport over de impact van de aardbeving bij Westerwijtwerd van 22 mei 2019.

Bij de totstandkoming van dit onderzoek werken we met veel partners samen. We zijn veel dank verschuldigd aan onze begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van de Nationaal Coördinator Groningen, Groninger Dorpen, de Groninger Bodem Beweging, het Groninger Gasberaad, vertegenwoordigers van gemeenten (Groningen en Het Hogeland), de provincie Groningen, de Veiligheidsregio Groningen, de GGD Groningen en twee wetenschappers. Zij bewaken de koers en de onafhankelijkheid van het onderzoek. De namen van de commissieleden zijn weergegeven in de colofon. Daarnaast gaat onze dank uit naar de bewoners in de klankbordgroep van het onderzoek, die meedenken over onderwerpen en vragen vanuit het perspectief van bewoners.

We maken voor dit onderzoek gebruik van periodieke vragenlijsten die worden ingevuld door de leden van Groninger Panel. De coördinatie en het beheer van het Groninger Panel is in handen van het Sociaal Planbureau Groningen. We danken Femke de Haan, Hans Elshof, Ewout van Spijker en Yvonne Turenhout voor de goede samenwerking daarbij.

Tot slot bedanken we de panelleden voor het invullen van de vragenlijsten: zonder jullie investering was dit onderzoek niet mogelijk.

Katherine Stroebe en Tom Postmes
Onderzoeksleders Gronings Perspectief

Inhoudsopgave

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	4
1. Inleiding en methode	9
2. Veiligheid en risicoperceptie	13
3. Vertrouwen en rechtvaardigheid	16
4. Versterking	21
5. Sociale steun, verbondenheid en emoties	26
6. Gezondheid	30
7. Beschouwing	33
Referenties	
Bijlage 1 Vragenlijsten	

Samenvatting, conclusie en aanbeveling

Het huidige rapport omvat de eerste metingen van ons nieuw samengestelde panel. In dit nieuwe panel zijn de panelleden van het Groninger Panel (van het Sociaal Planbureau Groningen) en de panelleden van Gronings Perspectief aangevuld met nieuwe panelleden op basis van steekproeven uit de Basisregistratie Personen van de Groninger gemeenten. In dit rapport zijn de resultaten opgenomen van twee metingen (juni en september 2019). We gaan met name in op onderwerpen die we ook in eerdere vragenlijsten hebben gerapporteerd (vertrouwen, rechtvaardigheid, risicoperceptie, sociale cohesie, gezondheid) en geven ontwikkelingen over de tijd weer. Ook vragen we bewoners naar hun percepties en verwachtingen omtrent de versterkingsoperatie.

We openen met een puntsgewijze **samenvatting van de belangrijkste resultaten**.

Ontwikkeling van vertrouwen

- Bewoners met **meervoudige** schade hebben over het algemeen **minder vertrouwen in instanties** dan mensen met één keer of geen schade. Uitzondering hierop is het vertrouwen in de Groninger Bodem Beweging en het Groninger Gasberaad.
- Vertrouwen in oudere **instanties** die betrokken zijn bij **schadeafhandeling en versterking** (NCG, NAM, CVW) alsmede in de Rijksoverheid daalt na de aardbeving van Zeerijp (januari 2018), waarna het vertrouwen in deze instanties weer herstelt.
- Vertrouwen in de nieuwe instantie **TCMG** is tussen juni 2018 en juni 2019 gedaald. Daarna is dit vertrouwen weer gestegen (meting september 2019).
- **Vertrouwen in alle instanties stijgt in juni 2018**. In de meeste gevallen gaat het om een tijdelijke stijging. Uitzondering is de Rijksoverheid: met name onder respondenten met meervoudige schade is er een blijvende stijging.

Ontwikkeling van veiligheid en risicoperceptie

- Naarmate bewoners meer **schade** hebben, neemt de ervaren veiligheid af en risicoperceptie toe.
- Veiligheidsgevoelens nemen scherp af als gevolg van een grotere beving, waarna ze geleidelijk herstellen. Zo nemen veiligheidsgevoelens tussen juni 2018 en februari 2019, een periode met weinig seismiciteit, toe. Na de aardbeving van **Westerwijtwerd** is er een afname (Stroebe et al., 2019c): de ervaren veiligheid neemt scherp af en de risicoperceptie neemt toe. Daarna volgt weer enig herstel.

Bewonersvisie op versterking

- Slechts een klein deel van de respondenten (3%) heeft al een versterkte woning.
- Veel bewoners geven aan dat ze zelf geen inschatting kunnen maken of het nodig is dat hun huis versterkt wordt (40%). Velen denken ook dat het niet nodig is dat hun huis versterkt wordt (42%).
- Dit is anders bij respondenten met **meervoudige schade**: hier denkt 37% dat het *wel* nodig is dat hun woning versterkt wordt. Desondanks verwacht maar 14% van de respondenten met meervoudige schade dat hun huis daadwerkelijk versterkt gaat worden. De rest verwacht geen versterking (50%) of weet het niet (36%).

Verbondenheid met buurt

- Alle deelnemers ervaren de meeste hulp/steun en verbondenheid met hun burens/dorp, gevolgd door familie en relatief het minst met vrienden.

Welbevinden en gezondheid

- Bewoners met meervoudige schade ervaren meer boosheid, minder hoop, minder gevoel van controle, en meer wanhoop dan bewoners met één keer of geen schade.
- Bewoners met meervoudige schade hebben slechtere gezondheidsscores op (vrijwel) alle meetmomenten tussen het begin van de metingen (2016) en de laatste gezondheidsmeting in juni 2019.
- De gezondheidsachterstand van de groep met meervoudige schade (in vergelijking met mensen zonder schade) lijkt in de periode tussen juni 2018 en juni 2019 iets te zijn afgenomen. Na een periode van relatieve achteruitgang gaat het in de laatste meting juist iets beter. Dat is goed nieuws.
- Doordat het onderzoek is uitgebreid is het mogelijk om de “oude” respondenten te vergelijken met de “nieuwe” respondenten. Er zijn **geen significante verschillen** tussen de groepen. Dat betekent dat de resultaten van Gronings Perspectief in de nieuwe groep worden **gerepliceerd**.

Conclusies en aanbevelingen

Houd rekening met sociale verbondenheid van buurtgenoten

De sociale verbondenheid met dorp/buurt is gemiddeld genomen groot voor de onderzoeksdeelnemers. Uit eerder onderzoek weten we dat gevoelens van verbondenheid in Groningen, overeenkomstig de onderzoeksliteratuur, een **positieve impact op gezondheid** hebben.

Deze bevinding lijkt ons in de context van de versterkingsoperatie van belang, want de **verbondenheid** kan door de versterkingsoperatie **onder druk** staan. Zoals in ons rapport over de versterking aangegeven, maken bewoners zich juist om de sociale cohesie in hun dorp zorgen en deze zorg wordt door in het gebied werkzame professionals gedeeld (Stroebe et al., 2019a): er is ongelijkheid van behandeling binnen dorpen en die kan aanleiding zijn voor conflicten.

De ongelijkheid van behandeling ontstaat omdat **niet iedereen dezelfde kans maakt** op inspectie, beoordeling en versterking van zijn/haar huis. Die kansen kunnen afhankelijk zijn van indelingen uit het verleden (een bepaalde batch waar men wel/niet toe behoort) en/of van de uitkomsten van het HRA-model (dat op dit moment wordt gebruikt om te bepalen welke panden meer en minder prioriteit hebben om voor inspectie in aanmerking te komen).

Daarnaast is er in dorpsgemeenschappen en wijken aanleiding voor **oplopende spanningen** doordat de publieke ruimte langdurig ontregeld wordt: er wordt gebouwd, mensen moeten tijdelijk uit huis naar wisselwoningen en hierbij worden bestaande sociale verbanden en leefwijzen verstoord.

We bevelen aan om in de **versterkingsoperatie** rekening te houden met de impact op gemeenschappen binnen dorpen/buurtten. Dit kan inhouden dat er **beleid** gemaakt wordt waarin de belangen van gemeenschappen meegenomen worden. Hierin zouden punten aan de orde kunnen komen zoals: hoe zorg je dat je bij een versterkingsoperatie niet alleen het individu maar ook een buurt als geheel meeneemt en rekening houdt met hun zorgen en wensen? Hoe signaleer je mogelijk (aanstaand) conflict, wie doet dat en wie is zo nodig verantwoordelijk voor gesprekken en bemiddeling binnen buurten?

Aandacht nodig voor bewoners met meervoudige schade

Over al onze onderzoeken heen is er een patroon van resultaten dat geheel consistent is - over inmiddels 6-7 metingen en over 3 van elkaar onafhankelijke en deels representatieve datasets heen (Lifelines, GGD Monitor, Gronings Perspectief Panel): bewoners met meervoudige schade zijn een risicogroep. Ze zijn er slechter aan toe dan bewoners met één keer of met geen schade:

- Ze hebben minder vertrouwen in instanties (met uitzondering van Groninger Bodem Beweging en Groninger Gasberaad).
- Ze voelen zich aanzienlijk minder veilig en nemen meer risico's waar in verband met de gaswinning.
- Ze ervaren meer negatieve emoties (boosheid, machteloosheid, minder hoop, minder controle).
- Ze scoren op alle gezondheidsmaten (stressgerelateerde symptomen, ervaren gezondheid, depressiegerelateerde maten) aanzienlijk lager.

- Ze hebben meer arbeidsverzuim en een grotere kans op burn-out (Postmes et al., 2018).

In eerder onderzoek deden we al veelvuldig aanbevelingen¹. Voor ons is echter nog niet duidelijk in hoeverre deze aanbevelingen opgepakt worden. Om een voorbeeld te geven: In schadeprocedures is er zover wij weten geen regeling voor mensen die al eerder een melding hebben gedaan. Dit betekent dat de hoge risicogroep hetzelfde wordt behandeld door TCMG als de lage risicogroep. Er is voor zover wij weten geen andere overheidsorganisatie die verantwoordelijkheid neemt voor het welzijn van deze specifieke risicogroep. Gemeenten (die dit willen) zijn niet in staat om aanvullende maatregelen te nemen, omdat ze geen inzicht hebben in schademeldingen van individuele huishoudens. Hetzelfde geldt voor de GGD. De TCMG is, voor zover ons bekend, de enige overheidsinstantie die de informatiepositie heeft om hun welzijn te behartigen, maar deze organisatie heeft voor zover ons bekend slechts als kerntaak dat ze schade beoordeelt en vergoedt. Onze indruk is dat bestuurlijk geen enkel overheidsorgaan de verantwoordelijkheid heeft genomen voor het welzijn van deze groep.

Dergelijke inzichten in wie de doelgroep zijn, zijn noodzakelijk om zorg te kunnen bieden en in kaart te kunnen brengen wat bewoners nodig hebben. Er zijn bewoners die te maken hebben met een breed scala aan problemen zoals zorgen om veiligheid, schade, de waardedaling van hun huis, of praktische problemen met de aankomende versterking. Uiteraard ondervindt niet iedereen deze problemen. Maar om rekening te houden met potentiële kwetsbaarheid, zou er in beleid **structurele aandacht** moeten zijn voor **'bewoners met meervoudige schade'**. Ons onderzoek is inmiddels bekend bij beleidsmakers. Maar het is ons veelal nog niet duidelijk of onze resultaten ook daadwerkelijk opgepakt worden om achter de voordeur bij mensen het verschil te maken.

De versterkingsoperatie en de behoeften van bewoners

In een vorig rapport besteedden we veel aandacht aan de versterkingsoperatie (Stroebe et al., 2019b). In het huidige onderzoek constateren we om te beginnen dat weinig bewoners met geen of enkele schade denken dat het nodig is dat hun woning versterkt wordt. Dit is anders voor bewoners met meervoudige schade: meer dan eenderde van bewoners acht het wel nodig dat hun woning versterkt wordt. Opvallend is dat maar 14% van de bewoners met meervoudige schade gelooft dat dit ook daadwerkelijk gaat gebeuren.

We constateren dat er een kloof is tussen de noodzaak die bewoners ervaren omtrent de versterking van hun huis (mijn huis heeft versterking nodig) en de verwachtingen die ze hebben van de realisatie ervan. Met name bij bewoners met meervoudige schade, de

¹ Voor **verdere aanbevelingen** verwijzen we u naar de aanbevelingen die we doen op basis van ons onderzoek uit 2016-2017 in ons **eindrapport** (Postmes et al., 2018).

risicogroep, is deze kloof zorgelijk. De huidige aanpak is gebaseerd op een complex rekenmodel (HRA-model) dat geen rekening houdt met behoeftes van bewoners. Een aanpak waarbij de “bewoner centraal” gesteld wordt, zou rekening kunnen houden met dergelijke risicogroepen en eventuele behoeftes van bewoners.

1. Inleiding en methoden

Vooraf

Het nu voorliggende rapport heeft betrekking op de monitoring van onder meer ervaren veiligheid, risicoperceptie en gezondheid. Dit doen we via periodieke vragenlijsten die worden ingevuld door de leden van Groninger Panel van het Sociaal Planbureau Groningen. In dit rapport doen we verslag van de bevindingen van de uitvraag onder het Groninger Panel van juni 2019, op enkele thema's aangevuld met de bevindingen van de meest recente uitvraag in september 2019. We vergelijken deze bevindingen met de resultaten van eerdere metingen om op die manier ontwikkelingen te kunnen vaststellen. Bovendien maken we onderscheid naar deelgroepen (mensen met en zonder schade) om een beter begrip te krijgen van bestaande problemen en de factoren die daarmee samenhangen.

Gelijktijdig met dit rapport verschijnt een rapport waarin we verslag doen van de impact van de beving bij Westerwijtwerd. We hebben voor de samenstelling van dat rapport gebruik gemaakt van een extra meting onder panelleden die is uitgezet op 23 mei 2019, de dag na de beving bij Westerwijtwerd. Omdat de vraagstelling in deze extra meting afwijkt van de vraagstelling in reguliere metingen, zijn de uitkomsten van deze extra meting niet meegenomen in de vergelijkingen die we in dit rapport maken. Wel wordt op verschillende plekken verwezen naar het rapport over Westerwijtwerd.

Panel en respons

Voor het monitoren van de ontwikkelingen op het gebied van vertrouwen, ervaren veiligheid, sociale verbondenheid, emoties en gezondheid maken we gebruik van het Groninger Panel van het Sociaal Planbureau Groningen. Het panel vormt een samenstelling van het oorspronkelijke bewonerspanel van Gronings Perspectief fase 1 en het panel van het Sociaal Planbureau. Na samenvoeging van deze beide panels in het najaar van 2018 telde het panel 3.917 leden.

Vervolgens heeft tussen november 2018 en mei 2019 een uitbreiding van het panel plaatsgevonden met nieuwe panelleden, op basis van steekproeven uit de Basisregistratie Personen van de Groninger gemeenten. Doel van deze uitbreiding was het verbeteren van de representativiteit van het panel, met name door het verhogen van het aandeel jongeren en lager opgeleiden. Na deze uitbreiding telt het panel ruim 7.000 leden. Het nieuw samengestelde panel is in juni 2019 voor het eerst benaderd. Meer informatie over de samenstelling van het Groninger Panel is te vinden in de [verantwoording](#) van het Sociaal Planbureau Groningen.

Omdat het nieuw samengestelde Groninger Panel bestaat uit verschillende steekproeven (Gronings Perspectief, het oude Groninger Panel en de uitbreiding van mei 2019), hebben we een aantal analyses uitgevoerd om te toetsen of deze drie groepen vergelijkbare antwoorden geven op veel voorkomende vragen. We gebruikten in deze analyses een aantal kernvariabelen (o.a. veiligheid en gezondheid) om te bepalen of we de uitkomsten hierop konden voorspellen aan de hand van het panel waar een respondent bij hoort. De resultaten lieten geen significante vertekeningen zien in het nieuwe panel. Met andere woorden, het nieuw samengestelde panel repliceert de resultaten van het Gronings Perspectief panel en legitimeert daarmee het samenvoegen van de verschillende steekproeven.

Respons

Op 4 juni 2019 werd de eerste vragenlijst naar het volledige nieuwe Groninger Panel verzonden. Deze vragenlijst werd naar 7.328 mensen verstuurd en kon worden ingevuld tot en met 2 juli 2019. Op 27 september 2019 werd de volgende vragenlijst aan het Groninger Panel verzonden. Deze vragenlijst kon worden ingevuld tot en met 28 oktober 2019. Tabel 1.1 geeft een overzicht van hoeveel mensen de afgelopen twee vragenlijsten hebben ingevuld.

Tabel 1.1. Respons op de metingen vanaf juni 2019.

Meting	Juni '19	Sept '19	Beide enquêtes ingevuld
<i>n</i>	5076	4768	4043
% van panel	70%	65%	55%
<i>n (compleet²)</i>	4507	3744	
% van panel	62%	51%	

Samenstelling vragenlijsten en analysemethode

Hieronder gaan we in op de samenstelling van de vragenlijsten in juni en september 2019. Daarnaast komen de analysemethoden aan de orde. De vragenlijsten zijn bijgevoegd in Bijlage 1.

Vragenlijst juni 2019

Zoals hierboven beschreven vormt de meting in juni de eerste vragenlijst die is voorgelegd aan het nieuw samengestelde panel. De meting vervult daarmee de functie van nieuwe *nulmeting* voor alle kernvariabelen van het onderzoek, te weten vertrouwen,

² Sommige respondenten starten met de vragenlijst maar sluiten de vragenlijst vroegtijdig af. Hierdoor kan het zijn dat deze mensen (een deel van) de vragenlijst niet hebben ingevuld. De *n compleet* geeft het aantal respondenten aan dat in ieder geval alle vragen onder ogen heeft gekregen en de antwoorden heeft verstuurd.

rechtvaardigheid, veiligheid, risicoperceptie, sociale verbondenheid, emoties en gezondheid. Daarbij is gebruik gemaakt van (schaal-)vragen die ook in eerdere metingen zijn gebruikt. Op die manier kan - voor de panelleden die al langer deelnemen aan de metingen van Gronings Perspectief - de ontwikkeling in deze variabelen worden vastgesteld, terwijl tegelijkertijd een startpunt kan worden bepaald voor het nieuw samengestelde panel. In aanvulling op de kernvariabelen is in de vragenlijst aandacht besteed aan de versterkingsoperatie. Deze vragen zijn bedoeld om inzicht te krijgen in de omvang van de groep mensen die direct of indirect te maken krijgen met deze operatie.

Vragenlijst september 2019

Aangezien alle kernvariabelen van het onderzoek in de vragenlijst van juni 2019 zijn uitgevraagd, zijn deze variabelen in de vragenlijst van september 2019 niet opnieuw opgenomen. De enige uitzondering hierop wordt gevormd door de vraag over vertrouwen in instanties. De uitkomsten op deze vraag zijn in dit rapport meegenomen in de analyses over vertrouwen (hoofdstuk 3). De overige vragen in de vragenlijst van september 2019 hadden betrekking op andere thema's, namelijk sociale omgeving en weerbaarheid en beweegredenen van mensen voor het al dan niet melden van schade. De antwoorden van respondenten op deze vragen kosten meer tijd om te analyseren en zullen in latere publicaties aan de orde komen.

Analysemethoden

De resultaten op kernvariabelen in dit rapport zijn grotendeels gebaseerd op regressieanalyses, tenzij anders vermeld. In deze analyses berekenen we de gemiddelden van de desbetreffende uitkomstmaat (bijv. veiligheid), waarbij we controleren voor leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Ook maken we een onderscheid in de hoeveelheid zelfgerapporteerde schade (geen schade, één keer schade en meervoudige schade) die iemand zegt te hebben. Deze maat van schade wordt in elke meting opnieuw uitgevraagd.

Taakverdeling onderzoek en rapportage

Dr. Katherine Stroebe en prof. dr. Tom Postmes van de faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen (RuG) geven leiding aan het onderzoek. Naast hen maken drs. Babet Kanis, drs. Justin Richardson, drs. Marjolein Boendermaker, drs. Lieke Schoutens, drs. Marielle Bovenhoff en drs. Marlon de Jong vanuit de RuG deel uit van het onderzoeksteam. De coördinatie van het bewonerspanel is in handen van het Sociaal Planbureau Groningen, in het bijzonder dr. Hans Elshof, drs. Femke de Haan en drs. Ewout van Spijker, onder leiding van drs. Yvonne Turenhout.

De onderzoekers zijn volledig onafhankelijk in de uitvoering en de rapportage van het onderzoek. Alle rapporten zijn openbaar en worden via de website groningsperspectief.nl gedeeld met bewoners en geïnteresseerden.

Het onderzoek wordt begeleid door een begeleidingscommissie met vertegenwoordigers van de Nationaal Coördinator Groningen, Groninger Dorpen, de Groninger Bodem Beweging, het Groninger Gasberaad, gemeenten (Groningen en Het Hogeland), de provincie Groningen, de Veiligheidsregio Groningen, de GGD Groningen en twee wetenschappers. Zij bewaken de koers en onafhankelijkheid van het onderzoek. Daarnaast is een klankbordgroep van bewoners bij het onderzoek betrokken, die meedenkt over onderwerpen en vragen vanuit het perspectief van bewoners.

Leeswijzer

Zoals hierboven beschreven rapporteren we in deze publicatie de ontwikkelingen op de kernvariabelen van Gronings Perspectief op basis van de meting die in juni 2019 heeft plaatsgevonden onder de panelleden van het Groninger Panel. We beginnen met een beschrijving van de ontwikkelingen in veiligheid en risicoperceptie (hoofdstuk 2). Vervolgens komen in hoofdstuk 3 vertrouwen en rechtvaardigheid aan de orde. In hoofdstuk 4 gaan we in op de groep mensen die direct of indirect te maken heeft met de versterkingsoperatie. In de laatste twee hoofdstukken gaan we in op sociale steun, verbondenheid en emoties (hoofdstuk 5) en ontwikkelingen in gezondheid (hoofdstuk 6). We sluiten het rapport af met een korte beschouwing.

2. Veiligheid en risicoperceptie

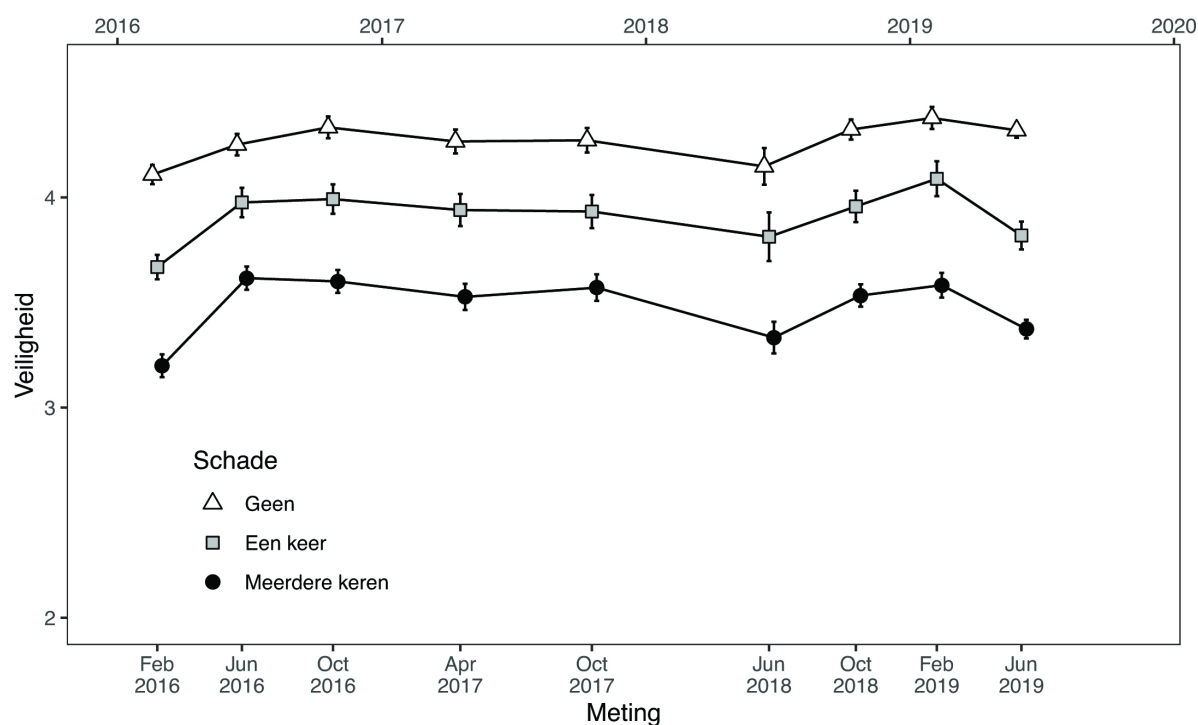
In dit hoofdstuk gaan we in op ervaren veiligheid en risicoperceptie, twee regelmatig terugkerende variabelen binnen het panelonderzoek van Gronings Perspectief.

Daarnaast hebben we in juni 2019 enkele aanvullende vragen gesteld over de versterking van panden. Ook de resultaten van deze vragen komen in dit hoofdstuk aan bod.

Veiligheid

In vrijwel alle metingen van Gronings Perspectief is de respondenten gevraagd naar ervaren veiligheid. We meten ervaren veiligheid door respondenten te vragen om op een schaal van 1 tot en met 5 aan te geven hoe veilig ze zich in de afgelopen vier weken hebben gevoeld op de plek waar ze wonen in relatie tot de gaswinning. Figuur 2.1 toont de ontwikkelingen in veiligheidsbeleving in de loop der tijd, uitgesplitst naar niveau van schade. Duidelijk is dat mensen met meervoudige schade en enkelvoudige schade zich over de gehele linie onveiliger voelen dan mensen zonder schade.

Figuur 2.1 Veranderingen van ervaren veiligheid op een schaal van 1 tot 5 in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

In het rapport dat we in mei 2019 publiceerden (Stroebe et al. 2019b), signaleerden we een toename van veiligheidsgevoelens tussen juni 2018 en februari 2019. In Figuur 3.1

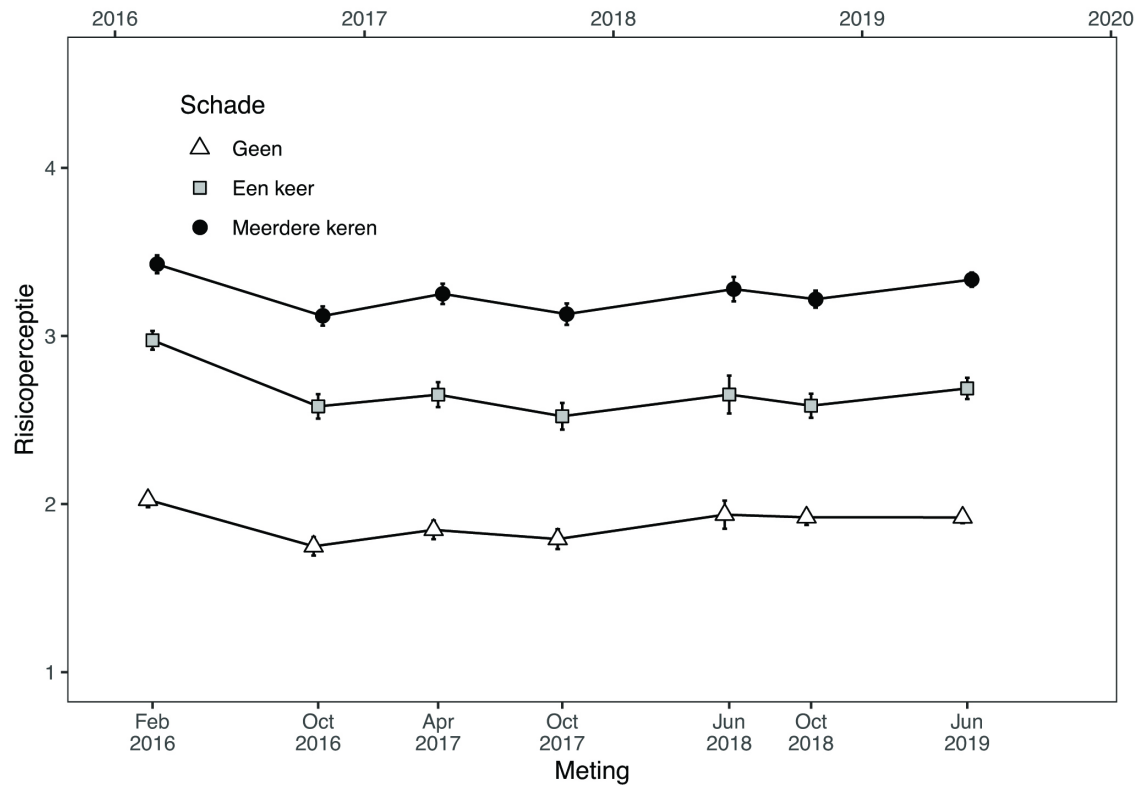
zien we dat gevoelens van veiligheid tussen februari en juni 2019 vervolgens zijn teruggezakt tot een niveau vergelijkbaar met juni 2018. We vermoeden dat deze daling is toe te schrijven aan de recente ervaringen van bewoners met de beving bij Westerwijtwerd in mei 2019 (Stroebe et al., 2019c). In eerdere rapporten stelden we een direct verband vast tussen hogere seismiciteit en een lagere ervaren veiligheid.

Risicoperceptie

Naast ervaren veiligheid hebben we in juni 2019 ook opnieuw gevraagd naar risicoperceptie. We vragen respondenten daarbij hoe groot ze de kans achten dat zij in de toekomst een aardbeving meemaken, dat hun eigendommen worden beschadigd als gevolg van een aardbeving en dat zij gewond raken ten gevolge van een aardbeving. Alle vragen over risicoperceptie worden gemeten met een vijfpuntsschaal, waarbij een hogere score een grotere waargenomen kans aangeeft.

Figuur 2.2 toont de ontwikkelingen in risicoperceptie sinds de start van Gronings Perspectief. Evenals bij veiligheidsgevoelens zien we ook hier een duidelijke samenhang met schade: hoe meer schade, hoe hoger de risicoperceptie. Daarnaast zien we dat risicoperceptie telkens lijkt toe te nemen wanneer er een aardbeving is geweest (in de meting van juni 2018 na de aardbeving van Zeerijp (januari 2018) en in de meting van juni 2019 na de aardbeving van Westerwijtwerd (mei 2019)). We verwijzen ook naar ons rapport over de impact van de aardbeving van Westerwijtwerd waarin we inderdaad laten zien dat niet alleen schade maar ook seismiciteit (blootstelling aan grondversnelling) een impact hebben op risicopercepties (Stroebe et al. 2019c).

Figuur 2.2 Veranderingen van risicoperceptie op een schaal van 1 tot 5 in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

3. Vertrouwen en rechtvaardigheid

In dit hoofdstuk bespreken we de recente ontwikkelingen in vertrouwen van respondenten in verschillende instanties en personen. Daarnaast gaan we in op gevoelens van rechtvaardigheid rondom de gaswinning.

Vertrouwen

Zowel in de meting van juni 2019 als in de meting van september 2019 hebben we respondenten gevraagd naar hun vertrouwen in diverse instanties en personen (buurtgenoten). Voor de meeste instanties en personen geldt dat we dit ook op drie eerdere momenten hebben gemeten, namelijk in juni 2016, in januari 2018 (direct na de beving van Zeerijp) en in juni 2018. Voor enkele instanties of organisaties (TCMG, GBB en Groninger Gasberaad) is vertrouwen maar één keer eerder gemeten, namelijk in juni 2018. Door de resultaten van de verschillende metingen met elkaar te vergelijken kan een beeld worden gegeven van de ontwikkelingen in vertrouwen in de loop der tijd. Dit wordt weergegeven in de grafieken van Figuur 3.1, uitgesplitst naar mensen met meervoudige schade, mensen met enkelvoudige schade en mensen zonder schade.

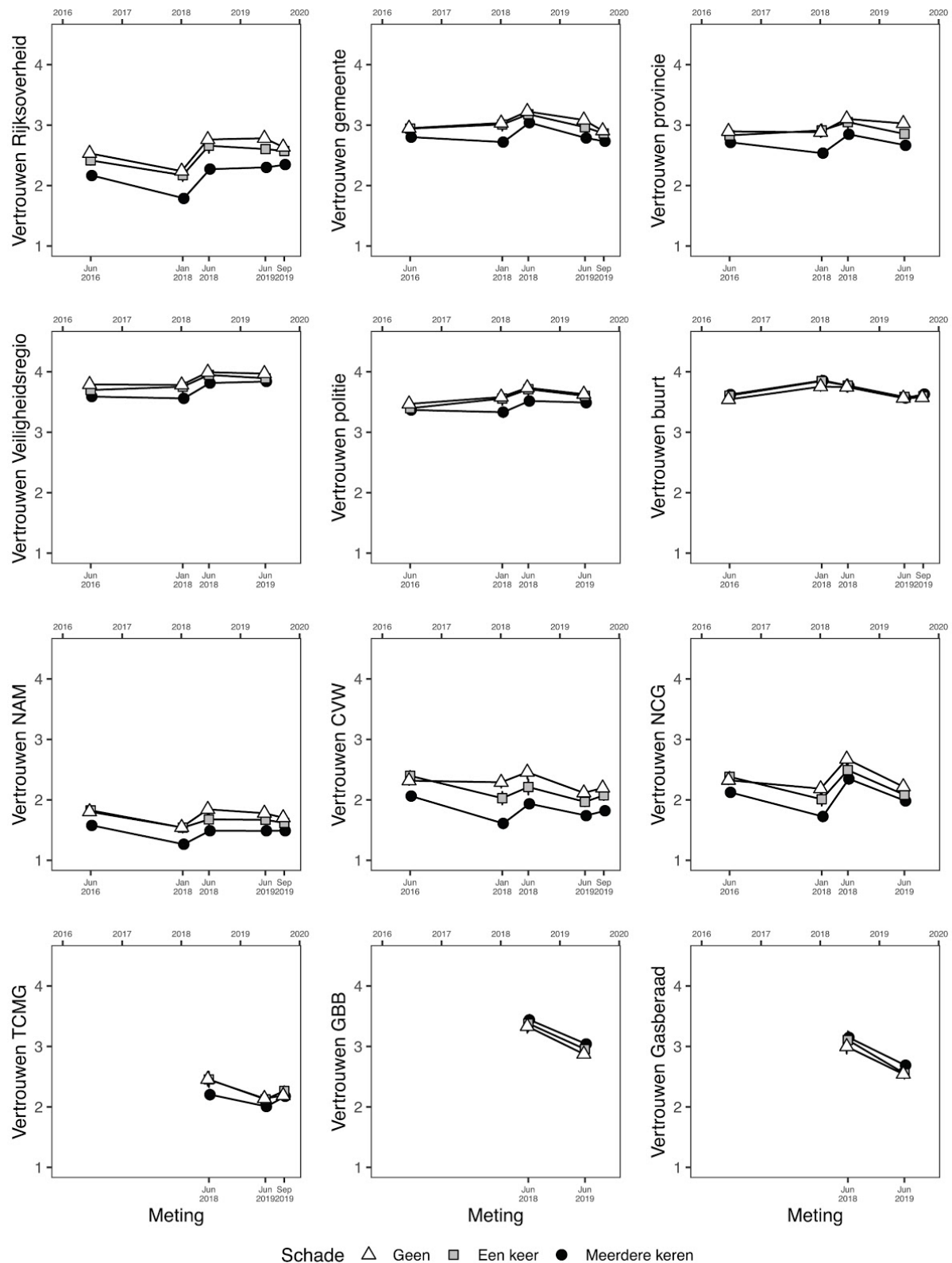
De figuren laten zien dat het vertrouwen over het algemeen het hoogst is in de Veiligheidsregio/brandweer, de politie en buurtgenoten, gevolgd door de Groninger Bodem Beweging. Het vertrouwen in overheden is in vergelijking hiermee aanzienlijk lager, waarbij bovendien geldt dat het vertrouwen in de Rijksoverheid lager is dan het vertrouwen in gemeente en provincie. Het vertrouwen in de TCMG is vergelijkbaar met de Rijksoverheid, terwijl het vertrouwen in de NCG en het CVW nog iets lager is. Het vertrouwen in de NAM is over de gehele linie het laagst.

Wanneer we kijken naar ontwikkelingen over de tijd, dan constateren we dat **mensen met meervoudige schade minder vertrouwen** hebben in instanties dan mensen met één keer of geen schade. Uitzondering hierop zijn vertrouwen in de Groninger Bodem Beweging en het Groninger Gasberaad. Het vertrouwen in deze instanties is zelfs iets hoger onder mensen met meervoudige schade.

Daarnaast zijn er een aantal **opvallendheden**. Ten eerste zien we dat het vertrouwen in **instanties betrokken bij schadeafhandeling en versterking** (NCG, NAM, CVW) alsmede in de **Rijksoverheid**, daalt op het moment van de aardbeving van Zeerijp (januari 2018). Het vertrouwen in **TCMG** is nog niet zo vaak gemeten, omdat TCMG pas in maart 2018 is opgericht. We zien dat vertrouwen tussen juni 2018, kort na de oprichting, en juni 2019 is gedaald. Daarna stijgt vertrouwen weer (september 2019). Ten tweede valt op dat **vertrouwen in alle instanties in juni 2018 stijgt**. In de meeste gevallen gaat het om een tijdelijke stijging. Uitzondering is de Rijksoverheid, hier zien we met name onder respondenten met meervoudige schade een blijvende stijging.

Mogelijk dragen nieuwe maatregelen in die tijd (bijv. omtrent afbouw gaswinning) hieraan bij.

Figuur 3.1 Veranderingen van vertrouwen in instanties in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

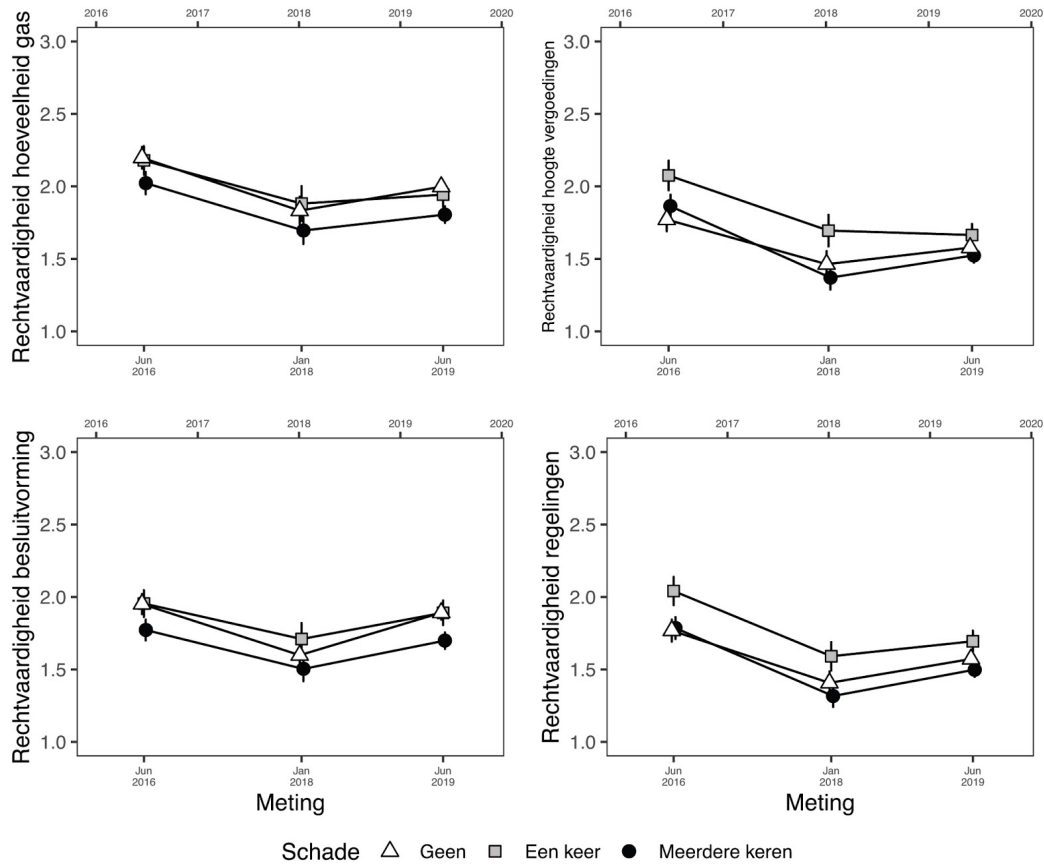

Rechtvaardigheid

Waargenomen rechtvaardigheid is in de vragenlijst van juni 2019 - evenals bij twee eerdere metingen in juni 2016 en januari 2018 - gemeten met vier vragen. Twee vragen gaan over gevoelens van rechtvaardigheid ten aanzien van de verdeling tussen de lasten en de lusten van de gaswinning ('de door dit kabinet vastgestelde hoeveelheid gas die gewonnen wordt' en 'de hoogte van de vergoedingen voor schade en overlast door gaswinning'), terwijl de andere twee vragen betrekking hebben op procedurele rechtvaardigheid ('de besluitvorming over de gaswinning' en 'regelingen rondom schade en overlast door de gaswinning').

Figuur 3.2 laat zien dat de waargenomen rechtvaardigheid van mensen met **meervoudige schade** over het algemeen **lager** is dan van mensen met enkelvoudige of geen schade. Opvallend is dat er tussen mensen zonder schade en mensen met enkelvoudige schade weinig verschil zichtbaar is. Als we kijken naar de ontwikkelingen over de tijd, blijkt dat het gevoel van rechtvaardigheid tussen juni 2016 en januari 2018 - direct **na de beving bij Zeerijp** - is **afgenomen**. In **juni 2019** - de periode na de beving bij Westerwijtwerd - lijkt de ervaren rechtvaardigheid weer enigszins te zijn hersteld, zij het niet tot het niveau van juni 2016. Deze trend is zichtbaar bij zowel mensen met meervoudige schade als bij mensen met enkelvoudige schade of zonder schade.

Figuur 3.2 Veranderingen van waargenomen rechtvaardigheid in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

4. Versterking

Om zicht te krijgen op het aantal respondenten dat direct of indirect te maken heeft met de versterkingsoperatie hebben we in de vragenlijst van juni 2019 hierover drie vragen gesteld, namelijk:

- Is uw woning versterkt?
- Is het volgens u zelf nodig dat uw woning (nog verder) versterkt wordt?
- Verwacht u dat uw woning (nog verder) versterkt gaat worden?

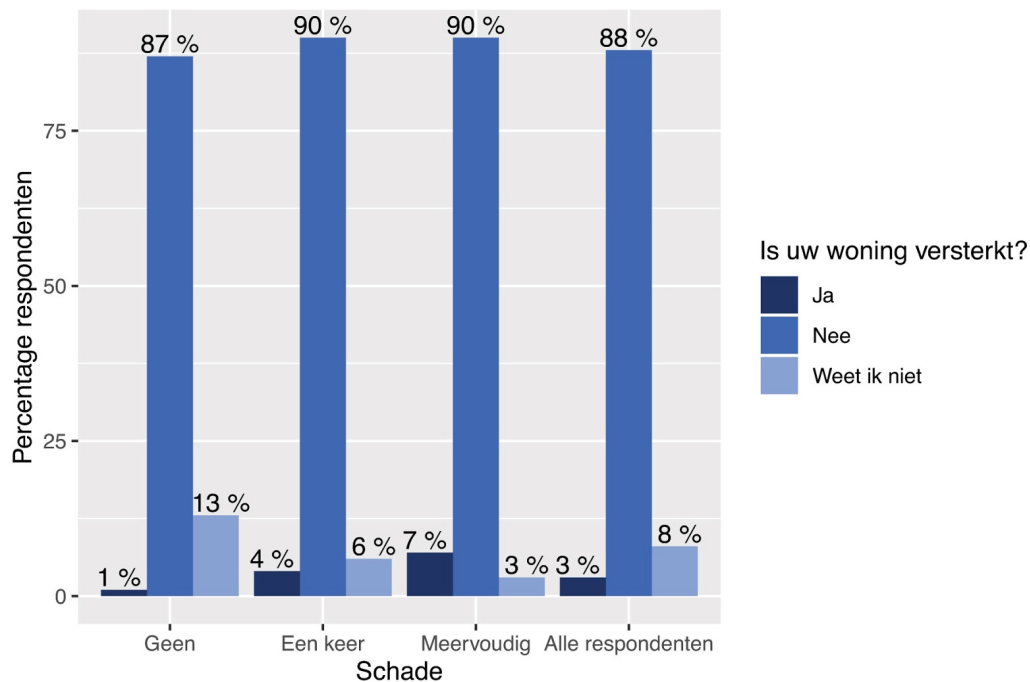
Ook in de meting van april 2017 hebben we vragen gesteld over versterking, waaronder enkele open vragen. Bij de analyse van deze vragen bleek dat er veel verwarring en onduidelijkheid bestond over het begrip versterking en de wijze waarop de versterking zich verhoudt tot schadeafhandeling en de aanpak van onveilige bouwelementen (Postmes et al., 2017a). Om deze onduidelijkheid te verminderen hebben we bij de vragen over versterking in juni 2019 een verhelderende inleiding toegevoegd (zie kader). Ook is het waarschijnlijk - gezien het grote aantal huishoudens dat informatie over de versterking en het HRA-model heeft ontvangen alsmede de media-aandacht hiervoor - dat het begrip versterking inmiddels bij een grotere groep bewoners bekend is dan in 2017. Desondanks bestaat ook nu de kans dat het begrip versterking niet door alle respondenten op dezelfde wijze is geïnterpreteerd. De resultaten moeten daarom gezien worden als indicatie.

Inleidende tekst bij vragen over versterking

Een deel van de bewoners van de provincie Groningen heeft te maken met de versterkingsoperatie. Het gaat daarbij om aanpassingen aan huizen of om het slopen en herbouwen van huizen (sloop/nieuwbouw) om ze beter bestand te maken tegen bodembeweging. Voor sommige bewoners is al duidelijk dat hun huis versterkt gaat worden – of is het huis al versterkt; anderen wachten nog op duidelijkheid of er versterking plaats gaat vinden. De volgende vragen gaan hierop in.

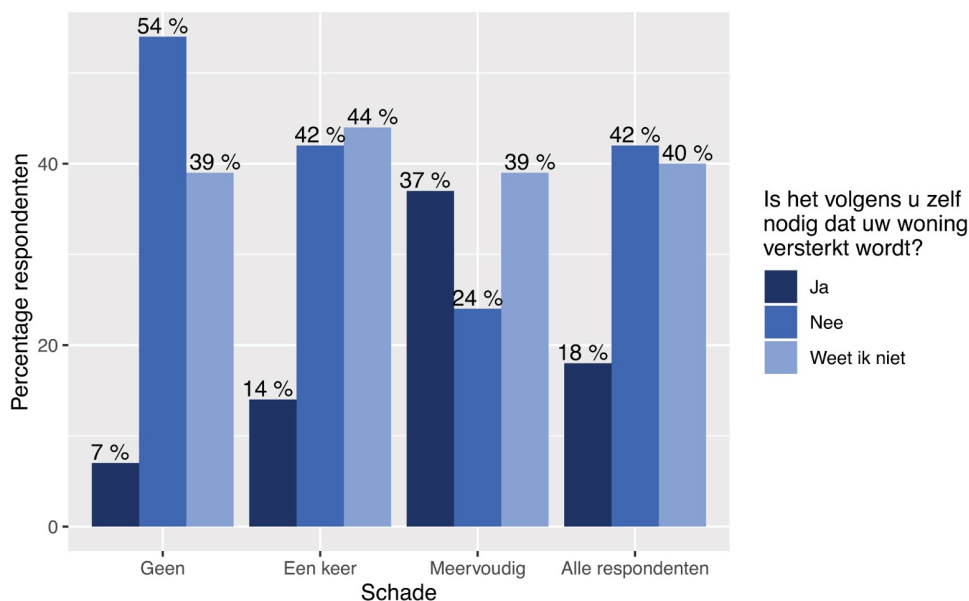
Figuren 4.1, 4.2 en 4.3 tonen de frequentieverdeling op de drie hierboven beschreven vragen. We geven de frequentieverdeling per schadeniveau weer, alsmede de verdeling van alle respondenten samen. Figuur 4.1 laat zien dat van de 4.677 respondenten die deze vraag heeft ingevuld het overgrote deel (88%) aangeeft dat hun huis niet versterkt is, terwijl van 3% het huis wel versterkt is. Binnen de groep mensen met meervoudige schade ligt dit percentage hoger: bij 7% van hen is het huis versterkt.

Figuur 4.1 Frequentieverdeling over versterking (N=4.677). Percentages zijn berekend per schadeniveau.

Op de vraag of mensen zelf vinden dat het nodig is dat hun huis versterkt wordt (zie Figuur 4.2), antwoordt het grootste deel (42%) dit niet nodig te vinden. Slechts 18% denkt dat versterking wél nodig is. Een opvallend groot deel van de respondenten (40%) zegt niet te weten of het nodig is dat hun huis versterkt wordt.

Figuur 4.2 Frequentieverdeling over de noodzaak van versterking (N=4.674). Percentages zijn berekend per schadeniveau.

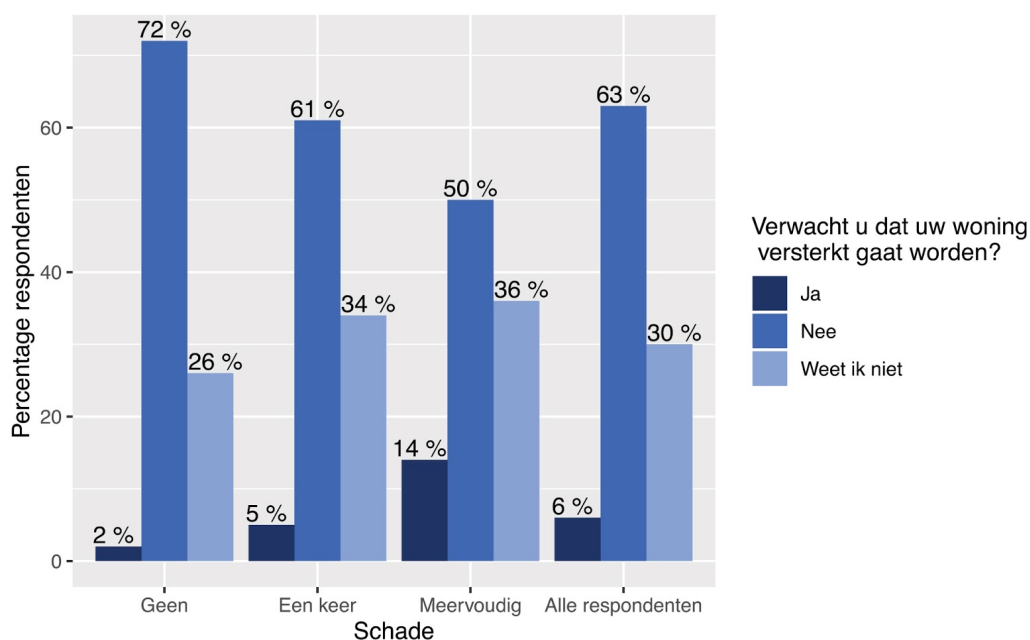

Als we de percentages in Figuur 4.2 per schadeniveau bekijken zien we logischerwijs verschillen: binnen de groep respondenten met meervoudige schade denkt 37% dat het nodig is dat hun woning versterkt wordt, 39% weet het niet en 24% denkt dat versterking niet nodig is.

Wanneer we mensen vragen of ze verwachten dat hun huis in de toekomst daadwerkelijk versterkt gaat worden (Figuur 4.3), geeft het grootste deel (63%) aan dat ze verwachten dat dit niet gaat gebeuren, terwijl 30% zegt dit niet te weten. Slechts 6% van de respondenten verwacht dat hun huis wél versterkt zal gaan worden. Dit is een opmerkelijke bevinding: afgaand op berichtgeving in de media is het beeld ontstaan dat tienduizenden woningen in Groningen versterkt zullen gaan worden, maar blijkbaar zien bewoners dat heel anders.

Wederom zien we iets andere percentages in de groep respondenten met meervoudige schade, maar het beeld is hetzelfde. Van de mensen met meervoudige schade verwacht 14% dat hun huis versterkt wordt. Dit is nog steeds een laag percentage vergeleken met de 37% van de mensen met meervoudige schade die het *nodig* vinden dat hun huis versterkt wordt.

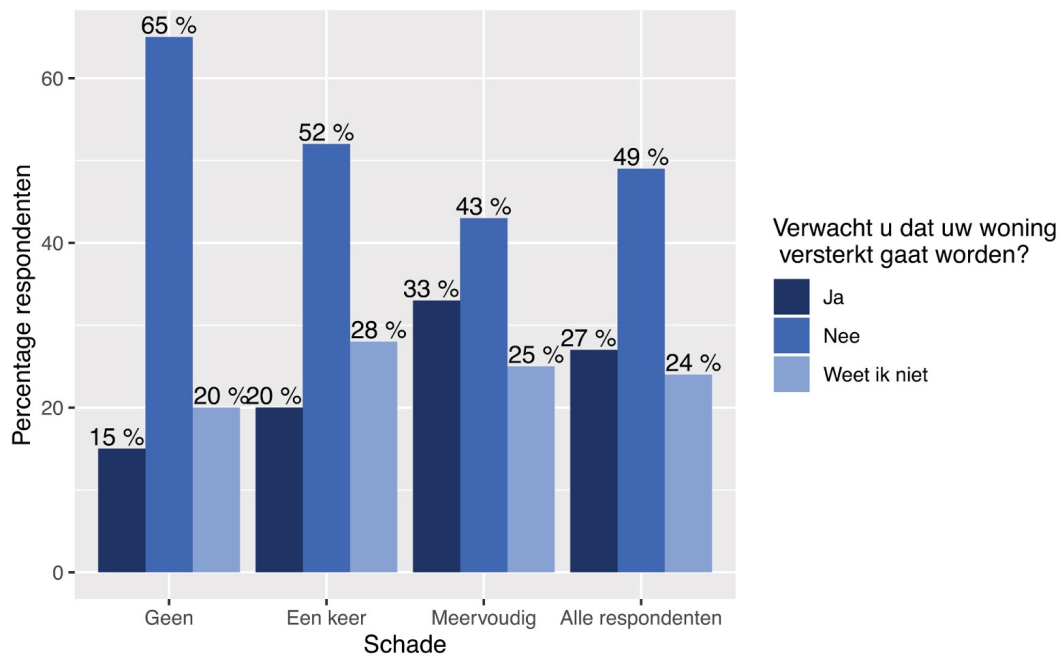
Figuur 4.3. Frequentieverdeling over verwachting versterking (N=4.674). Percentages zijn berekend per schadeniveau.

In Figuur 4.4 zoomen we in op de groep respondenten die zelf achten dat het nodig is dat hun huis (nog verder) versterkt wordt (N=846). Maar een kwart van hen (27%) verwacht dat dat ook daadwerkelijk gaat gebeuren. De overige respondenten die vinden dat hun huis versterkt zou moeten worden, verwachten dat dat niet gaat gebeuren (49%) of weten dit niet (24%). Wanneer we deze percentages opsplitsen naar de verschillende schadeniveaus, zien we dat van de respondenten *zonder* schade die het

wel nodig achten dat hun huis versterkt wordt, circa twee derde (65%) verwacht dat hun huis *niet* versterkt zal worden. Van de respondenten die versterking *wel* nodig achten *en meervoudige* schade hebben, verwacht slechts een derde (33%) dat dit daadwerkelijk zal gebeuren.

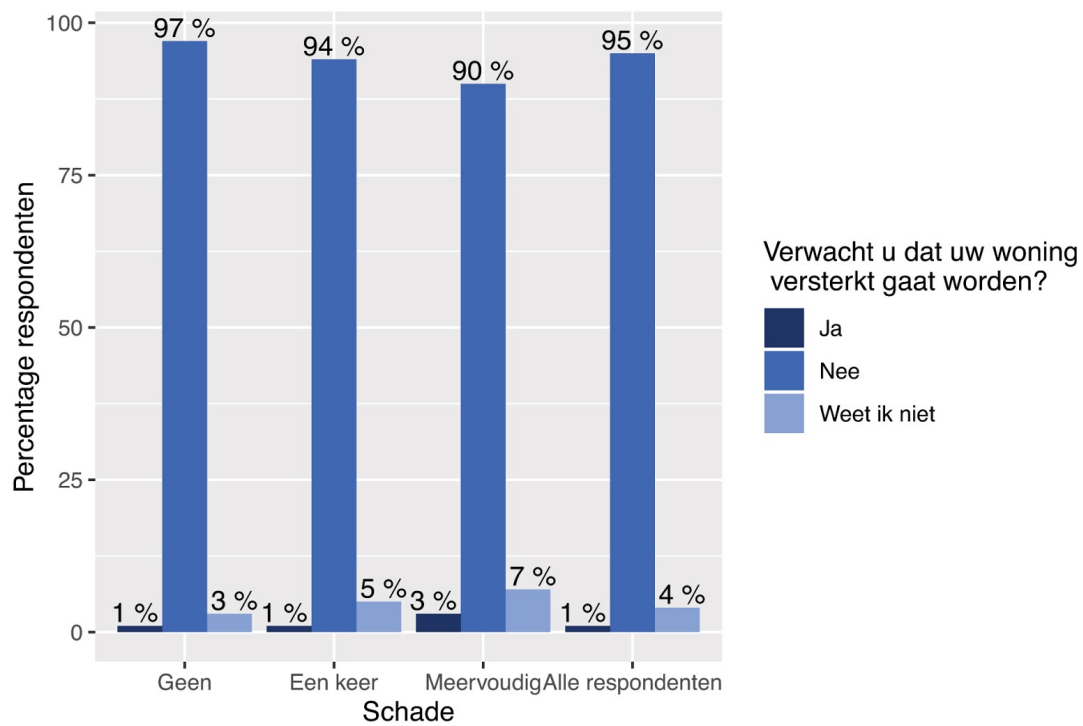
Figuur 4.4 Frequentieverdeling over verwachting versterking *onder mensen die het zelf nodig achten dat hun huis (nog verder) versterkt wordt* (N=846). Percentages zijn berekend per schadeniveau.³

In Figuur 4.5 gaan we in op de 1.976 respondenten die het *niet* nodig achten dat hun woning versterkt wordt. Vrijwel alle respondenten (95%) verwachten dat hun woning niet versterkt zal worden. Slechts 1% verwacht dat hun woning wél versterkt zal worden. Dit laat zien dat ook onder de bewoners die van mening zijn dat hun woning geen versterking behoeft, er nauwelijks bewoners zijn die verwachten dat hun woning versterkt zal worden door de overheid. Met andere woorden: deze grote groep Groningers heeft het gevoel dat versterking niet nodig is en verwacht ook niet dat het zal gebeuren.

³ Omdat sommige van de weergegeven groepen in Figuur 4.4 klein zijn (n=20 tot n=411) kennen deze percentage een grote onzekerheidsmarge.

Figuur 4.5. Frequentieverdeling over verwachting versterking onder mensen die het zelf *niet* nodig achten dat hun huis (nog verder) versterkt wordt (N=1.976). Percentages zijn berekend per schadeniveau.

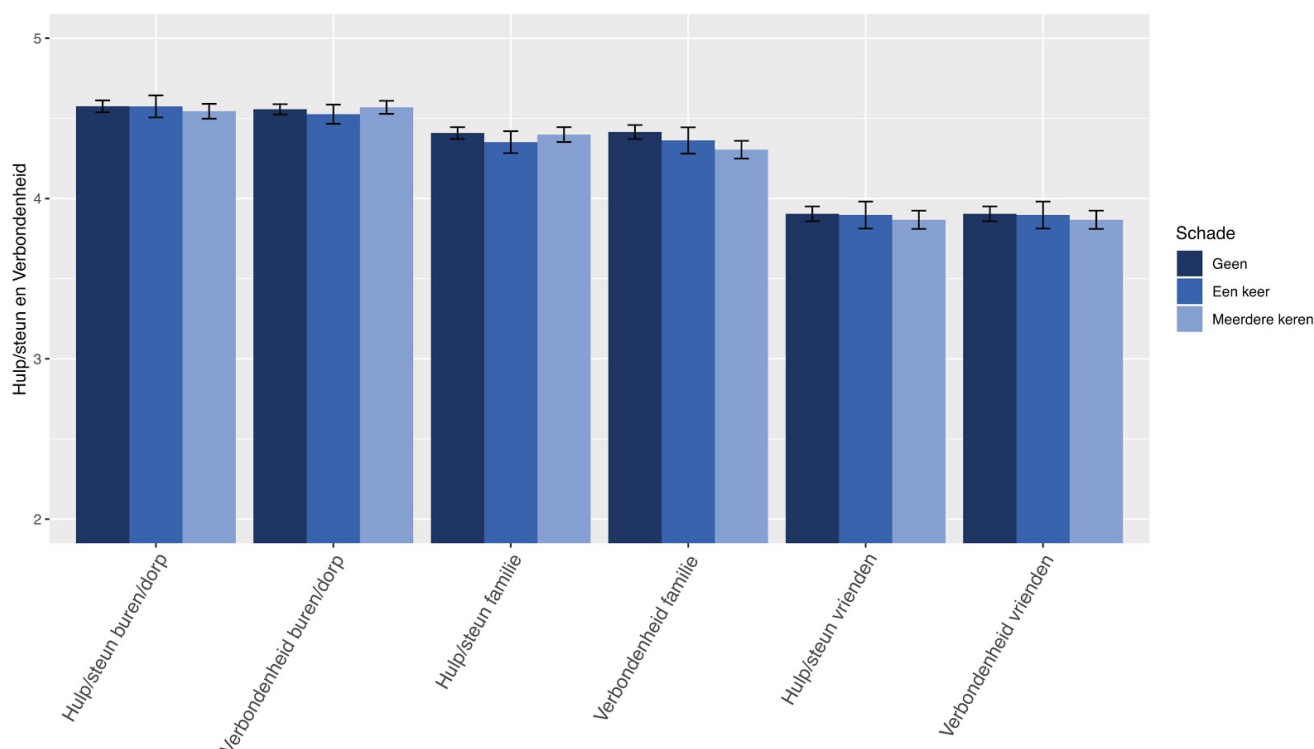

5. Sociale steun, verbondenheid en emoties

Sociale steun en verbondenheid

We vroegen respondenten in de meting van juni 2019 naar de *hulp en steun* die ze ontvangen van hun dorp of buurt alsmede hun *verbondenheid* met hun dorp of buurt. Daarnaast stelden we dezelfde twee vragen over hulp en steun en verbondenheid in relatie tot vrienden en familie. De resultaten van deze vragen zijn gebundeld in Figuur 5.1. De resultaten laten zien dat mensen weinig onderscheid lijken te maken tussen het ontvangen van hulp en steun of zich verbonden voelen met een bepaalde groep. We zien dat mensen het meest het gevoel hebben verbonden te zijn met hun burens, in iets mindere mate met familieleden en tot slot het minst met vrienden. In geen van de gevallen zijn er grote verschillen te zien tussen bewoners met en zonder schade.

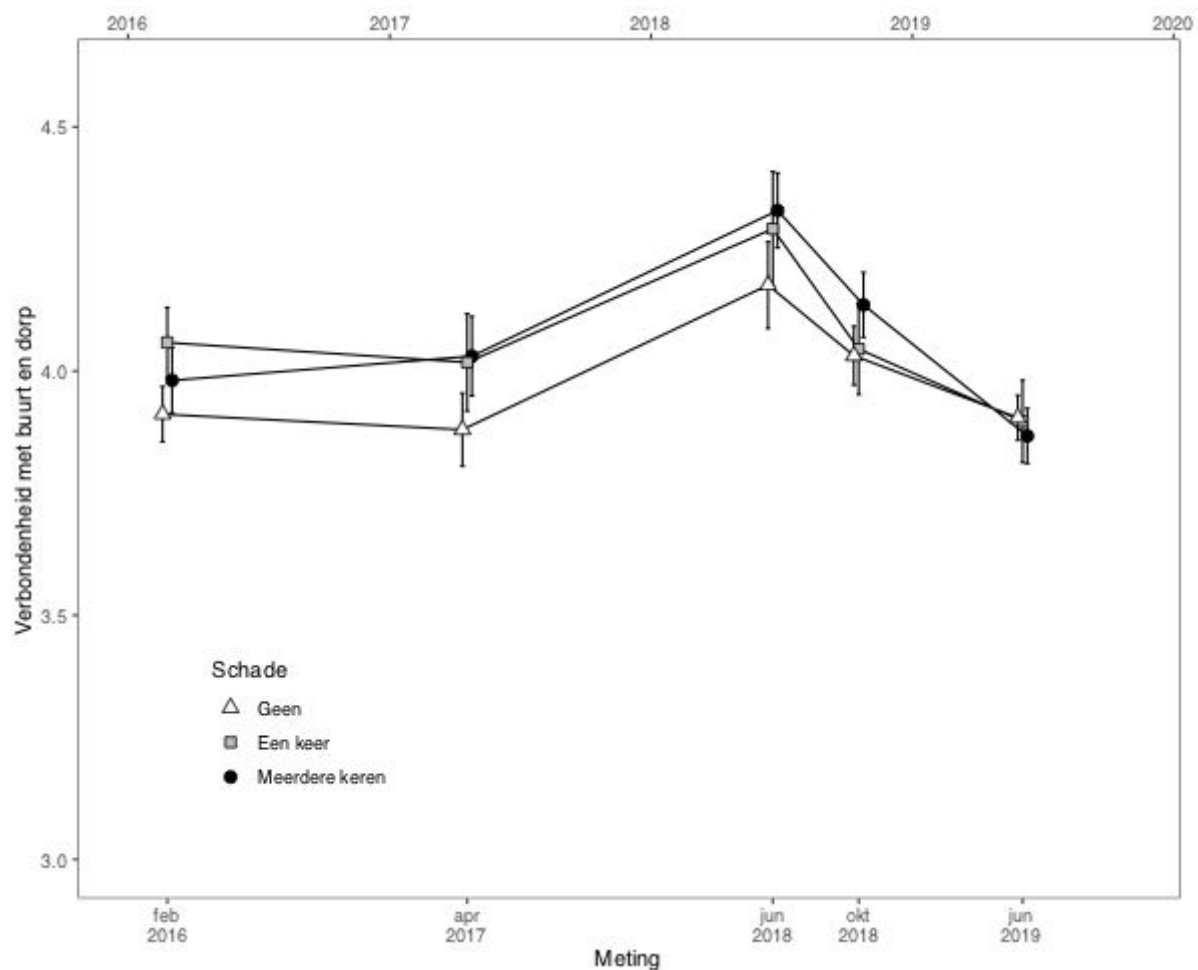
Figuur 5.1 Hulp, steun en verbondenheid van verschillende groepen. Onderverdeeld naar schade. Gemeten in juni 2019. Met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

In een aantal metingen van Gronings Perspectief hebben we dezelfde vraag over mate van 'hulp en steun en verbondenheid uit de buurt of dorp' gesteld. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van *hulp en steun* zien we over de tijd heen nauwelijks verschillen (analyse is hier niet weergegeven). In Figuur 5.2 zien we de ontwikkeling van *verbondenheid* met de buurt over de tijd heen. Eerder rapporteerden we al dat het hebben van schade tot een stijging van de verbondenheid lijkt te leiden. Dit zien we

ook duidelijk terug aan de linkerkant van Figuur 5.2, waar de lijn van mensen zonder schade significant lager ligt dan die van mensen met schade. Op basis van de meting van juni 2019 kunnen we echter concluderen dat het verschil in verbondenheid tussen mensen met en zonder schade niet meer aanwezig is. Met andere woorden, mensen voelen zich evenveel verbonden met hun burens, ongeacht of ze schade hebben. Ook lijkt het gemiddelde niveau van verbondenheid in juni 2019 iets te zijn gedaald ten opzichte van eerdere metingen.

Figuur 5.2 Veranderingen van verbondenheid met de buurt en dorp op schaal van 1 tot 5 in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

Emoties

We hebben de respondenten in de afgelopen jaren op meerdere momenten gevraagd naar gevoelens van boosheid, hoop, machteloosheid en van controle. Ze konden aangeven hoe vaak ze deze emoties hadden gevoeld in de afgelopen vier weken op een schaal van 1 = “nooit” tot 6 = “voortdurend”. De ontwikkelingen in deze emoties over de tijd worden weergegeven in Figuur 5.3, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen

mensen zonder schade, mensen met enkelvoudige schade en mensen met meervoudige schade.

Boosheid

Boosheid is tussen februari 2016 en juni 2019 op zeven momenten gemeten. We zien in Figuur 5.3 dat mensen met meervoudige schade op alle meetmomenten meer gevoelens van boosheid hebben dan mensen zonder schade. Voor mensen met enkelvoudige schade geldt dit in veel mindere mate, zij het dat zij bij de laatste meting wel duidelijk hoger scoren dan mensen zonder schade.

Als we kijken naar de ontwikkelingen van boosheid in de loop der tijd, zien we een wisselend beeld. Waar de boosheid in de periode tussen oktober 2017 en juni 2018 leek te stijgen, is dit in juni 2019 weer terug op of zelfs onder het niveau van oktober 2017. In een eerder rapport (Stroebe et al., 2018) hebben we onderzocht of deze fluctuaties samenhangen met media-aandacht rond het onderwerp gaswinning. Hiervoor kon geen bewijs worden gevonden: boosheid lijkt niet toegeschreven te kunnen worden aan 'reuring'.

Hoop

Ook bij hoop tekent zich een duidelijk verschil af tussen de mensen met meervoudige schade enerzijds en mensen zonder schade of met enkelvoudige schade anderzijds: mensen met meervoudige schade zijn over de gehele linie minder hoopvol. Als we kijken naar de ontwikkelingen over de tijd, zien we dat gevoelens van hoop onder respondenten tussen juni 2018 en februari 2019 zijn gestegen, maar in juni 2019 vervolgens opnieuw zijn gedaald. Mogelijk is dit ten dele toe te schrijven aan de beving van Westerwijtwerd (mei 2019), die een grote impact heeft gehad op bewoners (zie ook Stroebe et al., 2019c).

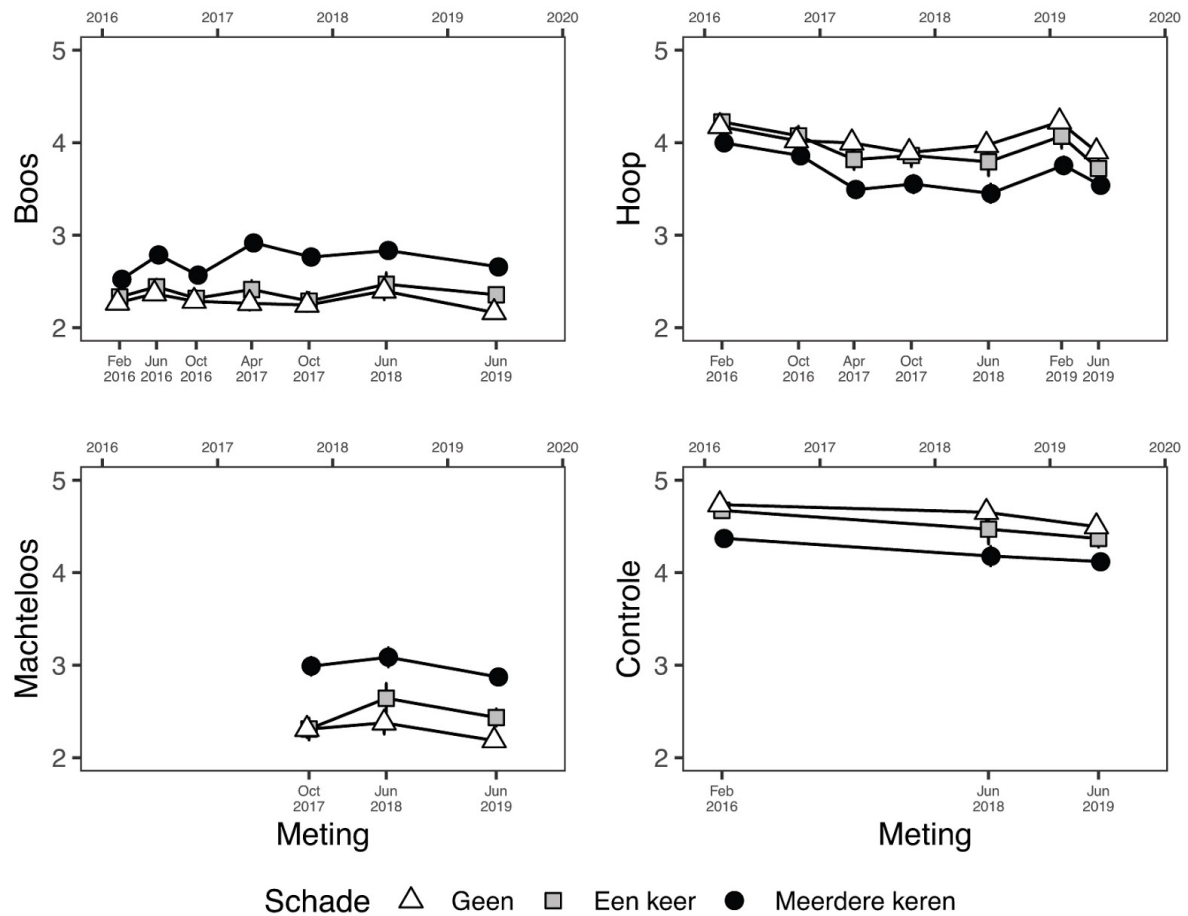
Machteloosheid

De derde grafiek in Figuur 5.3 toont ontwikkelingen in machteloosheid gemeten op drie momenten. Uit de figuur komt naar voren dat gevoelens van machteloosheid aanzienlijk sterker zijn bij mensen met meervoudige schade dan bij mensen zonder schade en mensen met enkelvoudige schade. Dit verschil is groter dan bij de andere emoties. Wanneer we kijken naar ontwikkelingen in de loop der tijd laat machteloosheid een wisselend beeld zien.

Controle

Evenals bij hoop zien we ook bij gevoelens van controle over het eigen leven dat mensen met meervoudige schade lager scoren. Ongeacht niveau van schade geldt dat gevoelens van controle onder de respondenten in de loop der tijd gestaag zijn afgenomen.

Figuur 5.3. Veranderingen boosheid, hoop, machteloosheid en controle in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

6. Gezondheid

Sinds de start van Gronings Perspectief meten we de ontwikkelingen in de gezondheid van Groningers aan de hand van drie gezondheidsmaten, namelijk geestelijke gezondheid, stressgerelateerde gezondheidsklachten en ervaren gezondheid. Ook is een aantal keren gemeten in hoeverre deelnemers in de afgelopen twee maanden een huisarts hebben bezocht.

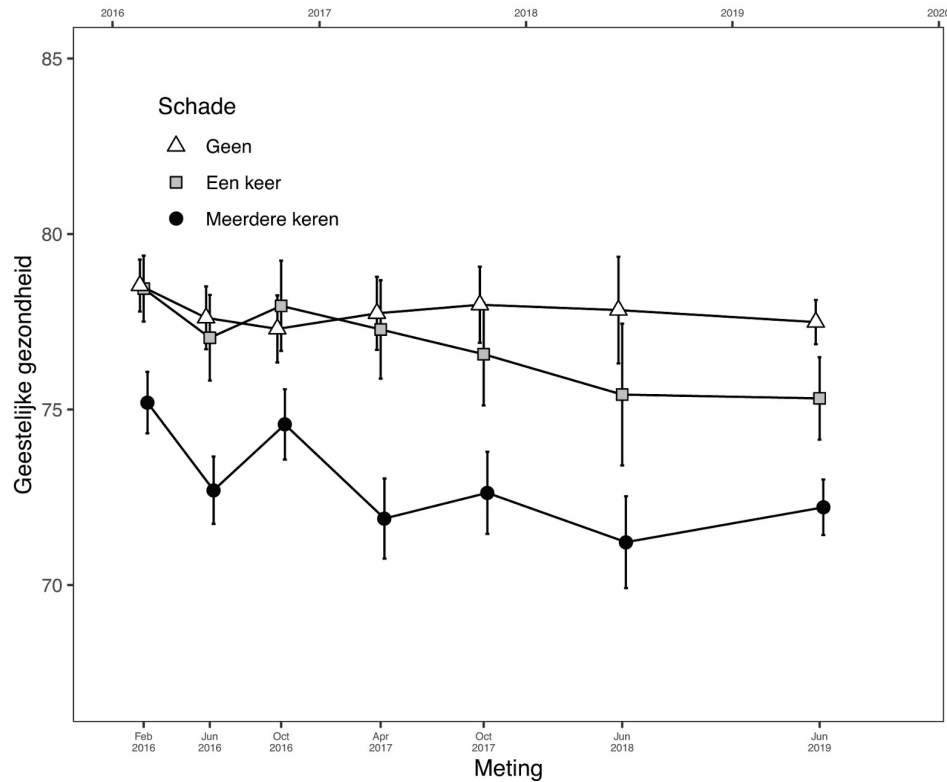
Voor het in kaart brengen van de *geestelijke gezondheid* van de respondenten maken we gebruik van de MHI-5. Scores op de MHI-5 variëren van 0 tot 100, waarbij een hogere score duidt op een betere geestelijke gezondheid. En score onder de 60 is een indicatie van geestelijke ongezondheid. Voor *stressgerelateerde gezondheidsklachten* wordt een totaalscore berekend op de vier stressgerelateerde gezondheidsklachten (hartkloppingen, duizeligheid of licht in het hoofd, prikkelbaar of irritatie, moeheid).⁴ Scores op deze maat variëren van 4 (nooit last van deze klachten) tot 24 (altijd last van alle klachten). Voor *ervaren gezondheid* is respondenten gevraagd hoe zij hun gezondheid over het algemeen beoordelen. Zij kregen daarbij de keuze uit vijf antwoordmogelijkheden, variërend van 1 = 'zeer slecht' tot 5 = 'zeer goed'. Met betrekking tot *huisartsbezoek* zijn deelnemers gevraagd of en hoe vaak ze in de afgelopen twee maanden naar de huisarts zijn geweest. Onderstaande Figuur 6.4 geeft het percentage deelnemers aan dat in de afgelopen twee maanden naar de huisarts is geweest.

De drie gezondheidsmaten zijn tussen februari 2016 en juni 2019 zes tot zeven keer gemeten. Figuur 6.1, 6.2 en 6.3 geven de gemiddelde scores weer voor de drie variabelen over de verschillende metingen, verdeeld naar mensen zonder schade, mensen met enkelvoudige schade en mensen met meervoudige schade. Zoals ook in eerdere rapporten duidelijk is geworden, scoren **mensen met meervoudige schade** op alle drie de maten op (vrijwel) alle meetmomenten significant **lager dan de mensen zonder schade**. Wel lijkt het **verschil** tussen de groepen in de periode **tussen juni 2018 en juni 2019** bij alle drie de maten enigszins te zijn **afgenomen**.

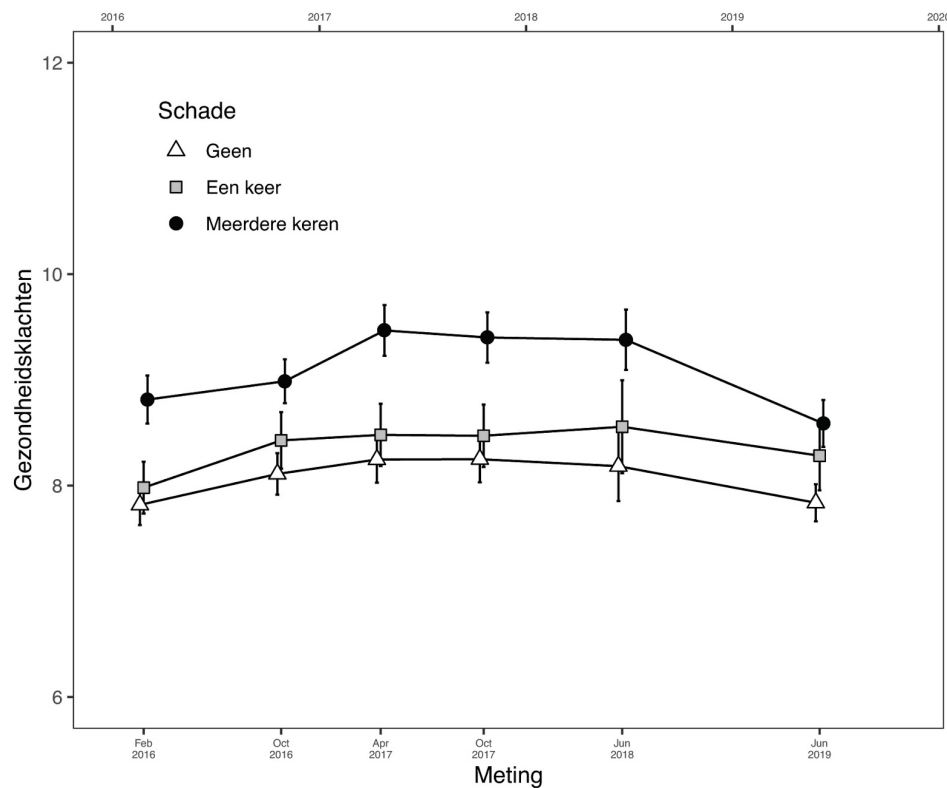
Op het gebied van huisartsbezoek (Figuur 6.4) zien we dat bewoners met meervoudige schade in oktober 2017 significant meer bezoeken aan de huisarts brachten dan bewoners met enkelvoudige of geen schade. Op de andere meetmomenten is er geen significant verschil tussen deze groepen. Ook de GGD Gezondheidsmonitor laat in het najaar van 2016 een verhoging van het huisartsbezoek zien (Postmes et al. 2017b).

⁴ Deze vier symptomen zijn gekozen op basis van een factoranalyse. Deze factoranalyse liet zien dat de tien oorspronkelijke stress-gerelateerde gezondheidsklachten (die we in eerdere rapporten gerapporteerd hebben) goed vertegenwoordigd worden door deze vier gezondheidsklachten.

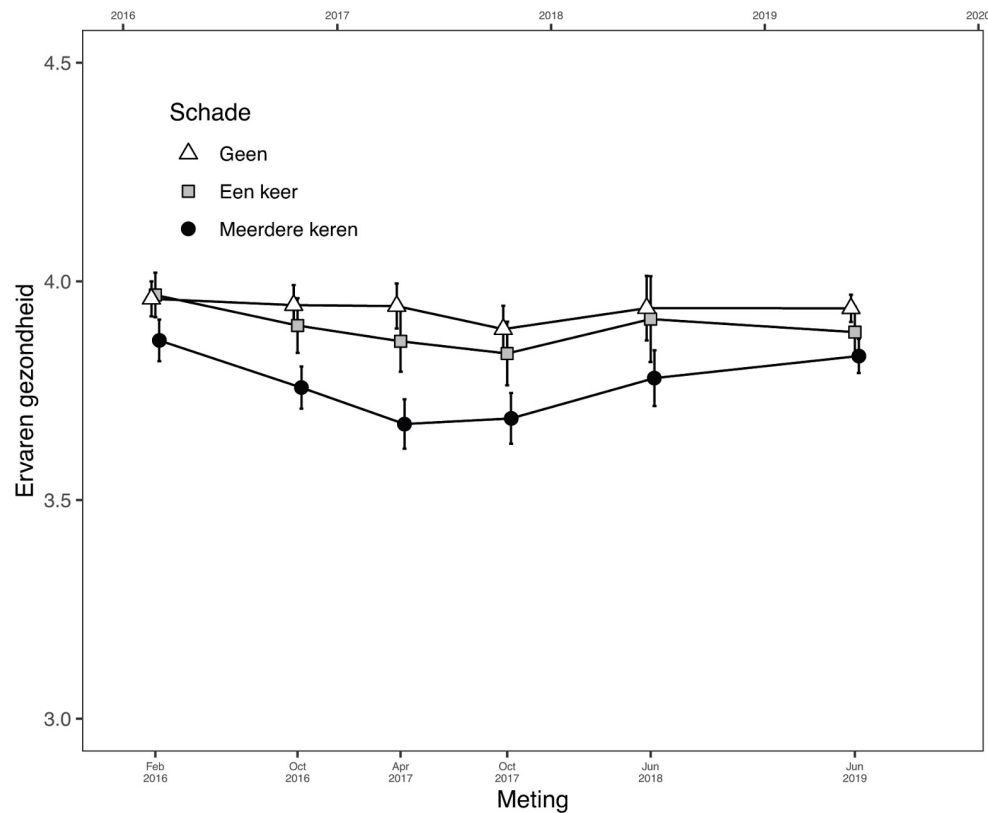
Figuur 6.1 Veranderingen van geestelijke gezondheid in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

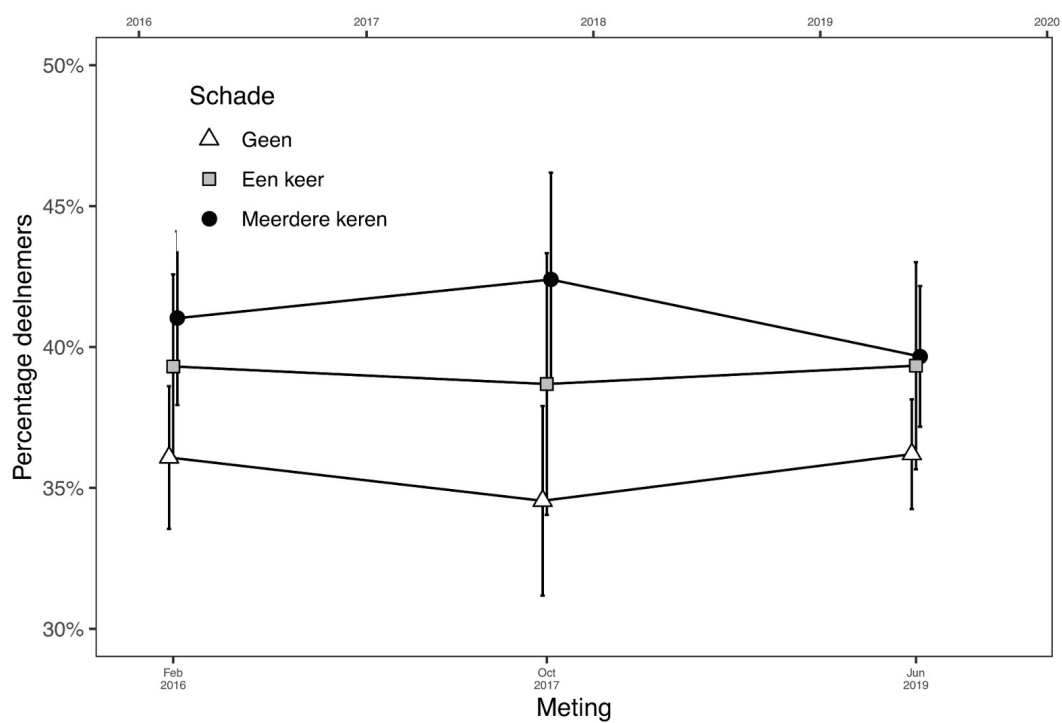
Figuur 6.2 Veranderingen van gezondheidsklachten in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

Figuur 6.3 Veranderingen van ervaren gezondheid in de tijd, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

Figuur 6.4 Veranderingen van het percentage deelnemers dat in de afgelopen twee maanden de huisarts had bezocht, als functie van het al dan niet hebben van schade, met 95%-betrouwbaarheidsinterval.

7. Beschouwing

Het huidige rapport biedt met name inzicht in de ontwikkeling van een aantal kernvariabelen (gezondheid, veiligheid, vertrouwen) sinds 2016. We constateren dat er wederom een consistent patroon over de tijd heen te zien is: bewoners met meervoudige **schade** hebben sinds 2016 een lagere ervaren veiligheid, hogere risicoperceptie, minder vertrouwen in instanties en verminderde gezondheid dan bewoners zonder schade. Dat beeld is nu, in 2019, niet essentieel veranderd.

Wel zien we fluctuaties. Zo lijkt er onder degenen met meervoudige schade dit jaar een lichte stijging in gezondheid te zijn in vergelijking met vorig jaar (juni 2019 versus juni 2018). We kunnen nog niet goed verklaren hoe dat komt. Het zal interessant zijn om te zien of deze ontwikkeling zich volgend jaar voortzet.

Andere fluctuaties lijken duidelijk in relatie te staan tot **seismiciteit**. Wanneer er verhoogde seismiciteit is, constateren we in de periode daarna regelmatig verminderde gevoelens van veiligheid, een grotere risicoperceptie, verminderd vertrouwen in instanties die direct of indirect met schade/versterking te maken hebben (CVW, NAM, NCG, Rijksoverheid) en een afgenomen gevoel van rechtvaardigheid.

Wanneer we alle **kernvariabelen gezamenlijk** in ogenschouw nemen, valt op dat deze in relatie tot elkaar een **gemengd beeld** geven wat betreft fluctuaties over de tijd heen. Neem juni 2018: dat is een opvallend moment omdat er een duidelijke stijging is in het vertrouwen in instanties, met name onder bewoners met meervoudige schade. Deze trend doet zich echter niet voor op het gebied van emoties, er is bijvoorbeeld niet meer hoop. Tegelijkertijd is er juist een daling in waargenomen veiligheid en in geestelijke gezondheid. Waarom stijgt vertrouwen? Men zou de toename in vertrouwen kunnen toeschrijven aan beleid omtrent de gaswinning (met name het voornemen om de gaswinning af te bouwen). Als dat het geval is, dan zou je de conclusie kunnen trekken dat dit beleid (voorlopig nog) niet direct doorwerkt in het gemoed van bewoners of hun gevoelens van veiligheid in hun woning.

Referenties

- Drury, J. (2012). *Collective resilience in mass emergencies and disasters*. In: S.A.Haslam, J.Jetten, & C.Haslam(Eds.) *The social cure: Identity, health and well-being* (pp.195-210). Psychology Press.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T.B. en Layton, J.B. (2010). *Social relationships and mortality risk: a meta-analytic review*. PLoS Med, 7(7), e1000316.
- Postmes, T., B. LeKander, K. Stroebe, F. Greven, J. Broer (2017b). *Aardbeving en Gezondheid 2016*. Groningen: GGD Groningen.
- Postmes, T., K. Stroebe, J. Richardson, B. LeKander, F. Oldersma, J. Broer, F. Greven (2018). *Gevolgen van bodembeweging voor Groningers. Ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016-2017*. Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.
Downloadbaar via: <https://www.groningsperspectief.nl>
- Postmes, T., K. Stroebe, J. Richardson, B. LeKander, F. Oldersma, J. Broer en F. Greven (2017a). *Veiligheidsbeleving, gezondheid en toekomstperspectief van Groningers. Wetenschappelijk Rapport #3*. Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.
Downloadbaar via <https://www.groningsperspectief.nl>
- Stroebe, K., T. Postmes, L. Schoutens, M. Boendermaker, B. Kanis, J. Richardson, M. Bovenhoff, J. Broer en F. Greven (2019c). *De maatschappelijke impact van de beving van Westerwijtwerd*.
- Stroebe, K., T. Postmes, M. Boendermaker, B. Kanis, J. Richardson, M. Bovenhoff, L. Schoutens, J. Broer en F. Greven (2019b). *Gaswinning en versterking. De sociale impact voor Groningers*. Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.
Downloadbaar via: <https://www.groningsperspectief.nl>
- Stroebe, K., T. Postmes, M. Boendermaker, J. Richardson, M. Bovenhoff en B. Kanis (2019a). *Sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in het Groningse gaswinningsgebied*. Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.
<https://www.groningsperspectief.nl>
- Stroebe, K. T. Postmes, M. Boendermaker, B. LeKander-Kanis, J. Richardson (2018). *De sociale impact van gaswinning in Groningen. Stand van zaken, meting juni 2018*.

Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen. Downloadbaar via:

<https://www.groningsperspectief.nl>